

דף שבועי

בס"ד

פרשת תולדות, תשפ"ז, מספר 1692

משמעותה של תקשורת משה ארנסט

הנרטיב של יעקב גם הוא ברור: "וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מְכֹרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתִי לִי... וַיֵּשְׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב" (בר' כה:לא,לג). הוא כבר קנה את הבכורה, ולכן הברכה מגיעה לו. האותיות מתחלפות במילים 'בכורה' ו'ברכה'.

אך מהו הנרטיב של יצחק? כאן אנו מגיעים לסיפור גרר, ששובץ בין פרשת מכירת הבכורה לבין פרשת גניבת הברכות. סיפור גרר משובץ דווקא שם, כי כשיצחק רוצה לרדת מצרימה בגלל הרעב, ה' מתגלה אליו, אוסר עליו לרדת מצרימה ונותן לו את ברכת אברהם:

וַיֹּאֶר אֵלָיו ה' וַיֹּאמֶר אֵל תֵּרַד מִצְרָיִם שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ. גֵּר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת וְאַהֲבֵה עַמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ כִּי לֶךְ וְלִזְרַעַךְ אֲתָן אֶת כָּל הָאֶרֶץ הָאֵל-וְהַקְמֵתִי אֶת הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ. וְהִרְבֵּיתִי אֶת זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרְעֶךָ אֶת כָּל הָאֶרֶץ הָאֵל-וְהַתְּבָרְכוּ בְּזֶרְעֶךָ כָּל גִּוֵּי הָאֶרֶץ. יַעֲקֹב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבְרָהָם בְּקִלִּי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמַרְתִּי מִצּוֹתַי חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי (בר' כו:ב-ה).

יצחק הבין שהקב"ה מעניק לו את ברכת אברהם, ומבקש ממנו לממשה מיידית בכך שהוא מונע ממנו לרדת למצרים. ברכת אברהם כוללת שני רכיבים: ברכת הארץ וברכת הזרע. אברהם לא זכה לרשת את הארץ. הוא נאלץ לרדת למצרים מפני הרעב והפלשתים סתמו את בארותיו. יצחק, לעומתו, נאבק על הבארות והותיר אותן פתוחות, ונראה שה' ביקש ממנו שלא לרדת מצרימה, כי בו ובזרעו אמורה להתקיים ברכת ירושת הארץ. יצחק הבין שהמשמעות של התחולה המיידית של הברכה מתבטאת לא רק בברכת הארץ, אלא גם בהקשר לברכת הבנים; הוא הבין שמאותה עת ואילך חלה ברכת הזרע על כל זרעו, ונפסק תהליך הברירה בין הבנים, כפי שהיה בכל הדורות הקודמים. יצחק הבין שכל ילדיו הופכים להיות מבורכים (עניין שיהפוך לנכון ביחס לבניו של יעקב, אך לא התגשם במציאות בילדיו של יצחק).

לכן, כשילדיו גדלים כשהוא נושא את התובנה הזו, הוא מבקש לברך את שניהם, כי מבחינתו שניהם ממשיכים את ברכת אברהם. הוא לא התכוון לברכם בברכות זהות; הוא הכיר את האופי השונה של כל אחד מהם, אבל התכוון לתת לשניהם ברכה, איש כפי הברכה המתאימה לו.

אם כן, אם כל אחד מההורים, יצחק ורבקה, הבין באופן שונה את דבר ה', מדוע נוצר העימות והשקר של פרשת גניבת הברכות? מדוע רבקה לא סיפרה

פרשת גניבת הברכות של עשו על ידי יעקב נראית תמוהה. איך שלא נפרש את הפרשה, היא קשה להבנה. אם רבקה צודקת, ועשו הוא רמאי שמשטה באביו, מדוע יצחק אינו מבין זאת ואוהב את עשו? ואם יצחק צודק באהבתו לעשו, מדוע רבקה אינה רואה את אותן תכונות טובות ואוהבת רק את יעקב? כיצד המחלוקת הזו יכולה להביא לשקר כזה בין בעל לאשתו, עד שרבקה מעודדת את בנה לשקר לאביו ולגנוב את הברכות? מדוע מסכים יעקב לשקר לאביו? הרי כיבוד הצינור של האם אינו חשוב יותר מאישקר לאב.

סיפור נוסף, בלתי קשור לכאורה, שמעורר שאלה קשה, נמצא בפרשה ש"נתקעה" לה בין פרשת מכירת הבכורה לבין פרשת גניבת הברכות: סיפור ירדת יצחק לגרר בעקבות הרעב. כיצד הסיפור הזה אפשרי מבחינה כרונולוגית? האם ייתכן שרבקה ויצחק ירדו לגרר עם יעקב ועשו? ואם כן, כיצד קיבל אבימלך את הסיפור של "אחותי היא", הרי ברור לכל צופה שהגיעו לכאן זוג נשוי עם שני ילדים?

מסתבר שיש משמעות למיקומו ותוכנו של סיפור ירדת יצחק לגרר, שיכולה לסייע לנו בפיתרון התמיהות והשאלות הגדולות העולות מפרשת גניבת הברכות.

צריך להבין שלכל אחד מהמעורבים בפרשת גניבת הברכות יש נרטיב משלו:

הנרטיב של רבקה ברור. היא קיבלה נבואה מה', שהמנהיג יהיה הבן הצעיר:

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ... וַתֵּלֶךְ לְדֹרֶשׁ אֶת ה'. וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גֵיִים גֹּיִם בְּבֶטְנֶךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מְלֹאִם יֵאָמֶן וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (בר' כה:כב-כג).

כבר בלידה היא רואה את תחילת התגשמות הנבואה במאבק שבין הבנים:

"וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחָזֶת בְּעֵקֶב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב" (בר' כה:כו).

* משה ארנסט הוא משנה למנכ"ל כלל ביטוח ומנכ"ל כלל פנסיה וגמל בע"מ. המאמר מוקדש לזכרו של אבי מורי, ישראל יהודה ארנסט ז"ל. עיקר המאמר מבוסס על רעיונות של הרב עידו פכטר לפרשת תולדות, בספרו: **עומק הפשט**, ושל הרב יונתן זקס בספריו **שיג ושיח** ו- **שיעורים במנהיגות**.

1 במאמר זה אנו מניחים שיעקב ועשו לא בהכרח נולדו בטרם ירדת יצחק לגרר, וכי מיקום פרשת הירידה לגרר נועד להדגיש דווקא את מתן ברכת אברהם ליצחק, כרקע לפרשת גניבת הברכות.

שתייה דואגות לדור הבא ולהמשכיות (רבקה בדאגה ליעקב שלא ייהרג בידי עשו ותמר בדאגה להמשך הזרע לאחר מות שני בני יהודה).

שתייה מתכננות תוכניות ערמוניות, בעזרת תחפושות, שנועדו להטעות את הגברים (רבקה – בהלבשת יעקב בבגדי עשו והנחיתו כיצד לגנוב את הברכות, ותמר – ביושבה על אם הדרך, מכוסה בצעיף, כשהיא ממתינה ליהודה).

שתי הנשים מתכסות; שתייה ילדו תאומים, ולשתי הנשים יש בעיית תקשורת עם הגברים. יהודה אמר לתמר: "שְׁבִי אֵלַי בְּיַד אֲבִיךָ עַד יִגְדַּל שְׁלָה בְּנִי כִּי אֶמַר פֶּן יָמוּת גַּם הוּא כְּאֲחִיו... וַיִּרְבּוּ הַיָּמִים" (בר' לח:יא-יב). הוא לא אמר לה את הסיבה האמיתית מדוע הוא לא ייתן לה את בנו השלישי. ותמר אינה משוחחת עם יהודה באופן גלוי, אלא מתיישבת על דרך תמנתה ומכשילה אותו.

אולי הכיסוי בצעיף מצביע על הניתוק, חוסר ההיכרות, ההסתרה וחוסר הפתיחות. הכיסוי דומה לכלה שנשארת עם הינומה אחרי החתונה.

המסר

הסיפור של גניבת הברכות מלמד אותנו על חשיבות התקשורת המשפחתית. כל אחד מהמעורבים היה מודע לעובדות או שנאמר לו דבר ה', והיה חשוב לשתף את המידע שבידיהם עם האחרים, אך בעיית תקשורת פנים-משפחתית יצרה את כל הבעיות.

אם רבקה הייתה מספרת ליצחק את דבר ה' על "וְרַב יַעֲבֹד צִעִיר", אולי כל הסיפור היה נמנע.

אם יעקב היה מספר ליצחק כי עשו מכר לו את הבכורה, אולי כל הסיפור היה נמנע.

אם יצחק היה מספר לרבקה כי בכוונתו לברך את שני בניו, כל אחד בברכתו המיוחדת, אולי לא הייתה נדרשת כל המרמה וגניבת הברכה.

לו היה שיח פתוח, כאמור, כל הסכסוך בין עשו ליעקב ביחס לברכות, וכן הסכסוך בין הוריהם על אותו עניין לא היה מתחיל. כמו כן, דבר ה' עצמו היה מתברר משיח פתוח וכן בין המעורבים.

מכאן שהבנת תפקידה ומיקומה של פרשת ירידת יצחק לגרר באמצע פרשת גניבת הברכות, והעמקה בברכה שקיבל יצחק בעת ירידתו עשויות לתת לנו את המפתח להבנת התפיסות השונות של המעורבים בפרשת גניבת הברכות, ללמד את הלכה שהפרשה מבקשת ללמד ולפתור את עיקר התמיהות שהעלינו בפרשה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

ליצחק שהקב"ה ניבא לה שהבן הממשיך הוא הצעיר? ומדוע יצחק לא סיפר לרבקה שהייתה לו התגלות של הקב"ה, שממנה הבין ששני בניו יזכו לברכה?

הנצי"ב מוולוז'ין מסביר בספרו "העמק דבר", שהכול הוא עניין של תקשורת ומערכת יחסים.

כשיצחק בא מבאר לחי רואי, ומולו הגיעו אליעזר ורבקה, ואליעזר מבהיר לרבקה שהאיש שבא לקראתם הוא אדונו יצחק, נאמר: "וַתִּקַּח הַצִּעִיף וַתִּתְּקֶס" (בר' כד:סה). "העמק דבר" מסביר:

מרב פחד ובושה כמו שמבינה שאינה ראויה להיות לו לאשה ומאז והלאה נקבע בלבה פחד. ולא היתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב. אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר רתת לפניהם. מה שאין כן רבקה. וכל זה הקדמה להסיפור שיבוא בפרשת תולדות שהיו יצחק ורבקה מחולקים בדעות. ומכל מקום לא מצאה רבקה לב להעמיד את יצחק על דעתה בדברים נכוחים, כי היא יודעת האמת כי עשו רק ציד בפיו. וכן בשעת הברכות.

הנצי"ב מסביר שהייתה בעיית תקשורת בין רבקה לבין יצחק, ולכן לא שיתפו זה את זה בכל התובנות שלהם. ואכן, בכל המקרא לא מצאנו שיצחק ורבקה מדברים ביניהם, אלא פעם אחת בלבד.

הפעם היחידה שבה דיברה רבקה עם יצחק הייתה כאשר לא הייתה לה ברירה. היא שמעה שעשו מתעתד להרוג את יעקב, והייתה מוכרחה להציל את בנה הקטן. אותה שיחה יחידה מדגימה את עוצמת בעיית התקשורת שבין רבקה ליצחק. רבקה קוראת ליעקב ואומרת לו שעשו מתנחם עליו להורגו, ומצווה עליו: "וְקוֹם בָּרַח... עַד אֲשֶׁר תָּשׁוּב חַמַּת אָחִיךָ... לְמָה אֲשַׁפֵּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד" (בר' כז:מג-מה). ואז, ממש בצמידות, התורה מתארת את השיחה היחידה בחייהם של רבקה ויצחק, וזוהי שיחה שדווקא מוכיחה חוסר תקשורת כנה ביניהם:

וַתֹּאמֶר רַבְקָה אֶל יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיִּי מִפְּנֵי בְנוֹת חַת, אִם לָקַח יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת חַת כְּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ, לְמָה לִּי חַיִּים (בר' כז:מו).

איך רבקה מסבירה ליצחק למה יש לשלוח את יעקב לחרן? לא בגלל שחיינו בסכנת חיים, אלא כי הוא צריך שידוך איכותי, ואם לא ימצא שידוך איכותי, הדבר עלול להביא את רבקה לקוץ בחייה. ברור שלא כך צריכה הייתה לומר, אלא שיש לשלוח את יעקב לחרן כי עשו עלול להורגו, ואם הוא ימות, אזי תקוץ היא בחייה. בדר"כ, אנשים אינם קצים בחייהם רק בגלל שהבן רוצה לישא אישה שאינה ראויה. אנשים עלולים לקוץ בחייהם כאשר הם מאבדים בן. השקר בולט מאוד.

דהיינו, גם במקום היחיד בתורה שבו מתוארת שיחה בין רבקה ויצחק, מדובר בדיבור שאינו כן, שלא לומר – שיקרי.

חז"ל מדגישים את חוסר הכנות בין רבקה לבין יצחק, כאשר הם מקשרים בין שני המקומות בתורה שבהם מסופר שנשים התכסו בצעיף. חז"ל מקבילים בין רבקה לבין תמר (בראשית רבה, פרשה ס):

שתיים הם שנתכסו בצעיף וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה – "וַתִּקַּח הַצִּעִיף" (בר' כד:סה), תמר – "וַתִּתְּקֶס בַּצִּעִיף וַתִּתְּעַלֶּף" (בר' לח:יד).

קיים דמיון רב בין שתי הנשים; רבקה, אשת יצחק, ותמר, כלתו של יהודה.